

Iryna Khomyn

Симбіоз засад фінансово-економічного регулювання розвитку аграрного сектору

Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy 7,
153-171

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

СИМБІОЗ ЗАСАД ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Анотація: У статті наводяться погляди автора щодо можливості симбіозу засад фінансово-економічного розвитку аграрного сектору. Вихідною точкою тут вважається узгодженість затратної теорії ціни і принципу вільного ціноутворення під впливом попиту-пропозиції. Матеріал статті ілюстровано показниками України та інших країн світу.

Ключові слова: Основи, регулювання, розвиток, симбіоз, аграрний сектор.

1. ВСТУП

Аксіомою економічної теорії нині є визнання доктрини, витоки якої сягають часів Великої депресії 30-х років ХХ ст. Адже саме дослідження її причин видатним англійським економістом Дж. М. Кейнсом (1883–1946) привело до розуміння ролі організаційно-правових відносин¹ у забезпеченні розвитку економіки загалом та аграрного сектору – зокрема й необхідності “економічного дирижизму” – як іменували представники паризької школи неолібералізму потребу створення і стимулювання державою заходів, спрямованих на досягнення ефективної ринкової саморегуляції².

Позаяк на зміну на зміну стихійній ринковій саморегуляції за принципом “laissez faire”³ довелося переходити до макроекономічного державного ре-

¹ Як їхній змістовий синонім у західній економічній теорії найчастіше вживається визначення “інституціональне середовище”, в якому сукупність норм та інститутів формують і підтримують основу соціального порядку. Саме керований суспільний порядок нобелівський лауреат Ф. фон Хаек (1974) вважав організацією [15, с. 63].

² Феномен Мориса Алле // Экономика как наука: Пер. с фр. – М.: Наука для общества, РГУ, 1995, С. 22.

³ Буквально “laissez faire, laissez passer” означає “хай усе йде, як іде”. Таке визначення, скорочене до перших двох слів, як принцип повної економічної свободи підприємницької

гулювання, оскільки монополістичні ринкові структури, сформовані на той час, призводили до недосконалої ринкової конкуренції, що позначалось насамперед на послабленні гнучкості системи ціноутворення, і ціни на товари, втрачаючи свою еластичність, почали формуватись винятково за висхідною тенденцією зростання. Відтак їхня регулююча функція притуплювалась заодно з послабленням дієвості таких ринкових регуляторів, як заробітна плата та банківський відсоток, порушуючи стабільність і рівновагу відповідно ринку праці й капіталів.

Оскільки це супроводжувалось нарощуванням обсягів виробництва при тому, що попит на вироблені товари адекватно не зростав, то згадана цінова тенденція зумовлювала наростаюче переважання пропозиції над попитом, розбалансовуючи механізм стихійного саморегулювання ринкової рівноваги.

Коротше кажучи, ринкова стихія у 1929–1933 роках переконливо довела теоретичну неспроможність ортодоксальної класичної (Д. Рікардо та попередники) й неокласичної доктрини (А. Пігу, А. Маршалл та ін), за якою, – як це стверджував Ж.-Б. Сей (1767–1832), відомий французький вчений, – неможливі кризи надвиробництва, масове хронічне безробіття (хіба добровільне – в окремих випадках). Бо насправді виявилось, що жодні важелі механізму саморегуляції не змогли забезпечити ні повної зайнятості працівників, ні адекватної щодо рівня цін заробітної плати, ані достатнього обсягу інвестицій, норми прибутку.

Виявилось, що в тих умовах доктрина неокласиків хибує з погляду на економіку як механічне поєднання окремих підприємств, а її слід вважати єдиним макроорганізмом, в якому ринкова рівновага не може бути досягнута вільним коливанням цін, оскільки на заваді стає переважання пропозиції товарів над обсягом платоспроможного попиту на них.

Водночас, хоч саме завдяки вченню Дж. М. Кейнса доктрина неокласиків щодо спонтанного регулювання економіки було, як виглядає, відкинута в країнах ринкової економіки⁴ назавжди, подібні до нього думки, що називається, витали в повітрі задовго до появи т. зв. “тріади” праць ученого, де це вчення набуло завершеної стрункої форми. Але якби не авторитет Дж. М. Кейнса, цього “кембриджського чарівника” (Ф. фон Хаск) світова економіка ще довго блукала би без чіткого наукового дороговказу між принципами “laissez faire” й етатизму. Завдяки ж Дж. М. Кейнсу державне регулювання економіки стало на тверде методологічне підґрунтя.

Зразом слід відзначити, що Дж. М. Кейнс не був прихильником командно-адміністративної системи організаційно-правових відносин, а віддавав пере-

діяльності, автором якого вважається фізіократ В. де Гурне (1758), стало крилатим синонімом невтручання держави в економіку.

⁴ Мова йде про книги “Трактат про гроші” (1923), “Загальну теорію зайнятості, процента і грошей” (1936) та статтю “Загальна теорія зайнятості” (1937). Щодо США, то думки суперечливі. Зокрема, частина економістів (наприклад, американець Б. Селігмен) стверджують, що президент Ф. Д. Рузвельт, автор “нового курсу” в Америці, який вивів країну з кризи 30-х років, “зовсім не знав економічних праць Кейнса”.

вагу ринковій, при цьому відзначав переваги останньої перед будь-якими іншими, що існували до неї. Разом з тим він вважав неможливим покладатись тільки на її здатність до саморегулювання і доводив необхідність державного управління нею, але в розумних межах.

2. МЕТОДИЧНА ЧАСТИНА

Не розглядаючи детально всіх аспектів поглядів Дж. М. Кейнса, відзначимо лише ті, які найбільш дотичні до предмета нашого дослідження. Насамперед це акцент на каузальному (причинно-наслідковому) методі дослідження, що є у вченого серцевиною макроекономічного аналізу, в якому він, на відміну від неокласиків з їхнім дослідженням зв'язків взаємодії та взаємовпливу факторів, поставив у центр власного основний психологічний закон – схильність суб'єктів ринку до споживання, заощадження та інвестицій, виокремивши визначальні чинники, які формують залежні від них величини. В якості перших він указує нові, введені ним в економічну науку категорії – граничну схильність до споживання та заощадження, граничний дохід, граничну ефективність капіталу, граничні інвестиції, а в якості других – зайнятість і національний дохід.

Саме ці методологічні складові, не дивлячись на те, що вони стосуються макроекономічного методу, прийнято нами як наукове підґрунтя індукції щодо пошуку й обґрунтування власних міркувань, спрямованих на вирішення проблеми виваженого регулювання економічних взаємовідносин у локальному вимірі – стосовно аграрного сектору, оскільки вони є частиною макроекономічних. Тому всі заходи, що можуть бути застосовані в руслі їхнього державного регулювання, повинні вписуватись у цілісну систему макроекономіки, інакше годі сподіватись на позитивне вирішення проблеми високоефективного функціонування аграрного сектору, що зрештою, доводить уся історія – від 30-90-х років ХХ ст., коли це безуспішно намагались здійснювати за колишньої командно-адміністративної моделі, до нинішніх пореформених часів уключно.

Бо навіть відкинувши вади несистемності й нестабільності локальних заходів, які здійснюються власне в царині державного регулювання економічних взаємовідносин в аграрному секторі, можна з певністю стверджувати, що ніякі навіть виважені заходи тут успіху не матимуть, якщо вони не будуть органічно вмонтовані в цілісну систему макроекономіки.

За приклад може слугувати спроба сформувати загалом позитивний за своєю економічною сутністю механізм пільгового кредитування сільськогосподарських товаровиробників, на заваді якому постає непереборна дія норми процента на кредитні ресурси. Отож на практиці виглядає, що замість стимулювання кредитування аграріїв відбувається бюджетне фінансування банків, хоча формально все відбувається нібито згідно з першопочатковими намірами здешевлення, отже й збільшення кредитування аграрного сектору економіки.

Слід наголосити: якщо класики й неокласики вважали основним чинником, який протидіє економічному розвитку й зростанню, обмеженість необхідних ресурсів, тому головною проблемою в їхній теорії є оптимізація функціонування фірми, тобто мінімізація витрат та максимізація доходу, то Дж. М. Кейнс вважав такий постулат незастосовним до загального, а лише особливим, граничним випадком можливих станів рівноваги.

Навпаки, “припускати, що в суспільстві існує природна тенденція до оптимального використання ресурсів – означає залишати без уваги дійсні труднощі”, позаяк проблему становить не традиційна ресурсна обмеженість, а відносний надлишок, недовикористання ресурсів в умовах циклічного спаду економіки і зумовлене цим неповне завантаження виробничих ресурсів, неповна зайнятість – як основна перешкода для досягнення економічної ефективності. При цьому, коли неокласики вважали, що пропозиція породжує адекватний попит і саме завдяки цьому досягається саморегуляція вільного ринку, то Дж. М. Кейнс ішов від протилежного: за його підходом тільки сукупний ринковий попит визначає макроекономічний стан економіки, рівень зайнятості, зростання чи зменшення обсягу національного виробництва, тільки він утримує чи порушує ринкову рівновагу. Тому регулююча функція держави повинна бути спрямована саме на сукупний попит, оскільки при порушенні цієї рівноваги через надвиробництво її відновлення можливе за умови досягнення ефективного попиту, тобто такого рівня сукупного попиту, який забезпечує макроекономічну рівновагу за відповідного рівня зайнятості. Іншими словами, суть і величина ефективного попиту – це функціональна залежність між сукупною пропозицією, сукупним попитом та зайнятістю Точка перетину кривої функції сукупного попиту з кривою сукупної пропозиції ($D = z$) є ефективним сукупним попитом⁵.

Саме він, а не пропозиція ресурсів і зміна цін є визначальним для стану економіки. Відтак неокласична теорія, згідно з якою ціни в умовах вільної конкуренції забезпечують гнучке регулювання попиту й пропозиції, хибує з позицією об’єктивності. Зокрема, неокласики вважали, що зниження номінальної заробітної плати як ринкової ціни праці сприяє збільшенню зайнятості. Але виявилось, що рацію мав таки Дж. М. Кейнс – це ще раз підтвердилось в Україні після 1990 року, коли власне все відбулося точно у відповідності з доктриною неокласиків, хоч звісно без жодної згадки про них.

Приміром, у 1993 році середньомісячна реальна⁶ заробітна плата становила 59,9 відсотка до попереднього року. Індекси фізичного обсягу роздрібного товарообігу наводяться у статзбірниках вибірково за 1995–2001 рр., але їхня стабільність у межах 30–36 відсотків до рівня 1990 року доводить, що у той же час стався обвал, мовлячи словами Дж. М. Кейнса, “ефективного попиту”, внаслідок чого збанкрутувала значна кількість підприємств, а нерідко

⁵ Дж. М. Кейнс, *Общая теория занятости, процента и денег*, Гелиос АРВ, 2002, с. 103.

⁶ Номінальна досягла 162790 крб, або 2502,4 відсотка до рівня 1992 року [Україна в цифрах у 2001 р. – К.: Держкомстат України, 2002. – С. 152, 201].

й цілих підгалузей матеріального виробництва, як-от з виробництва тракторів, комбайнів, сільськогосподарських машин, ремонтного й обслуговуючого секторів (“Сільгосптехніка”, “Сільгоспхімія”, комбикормове виробництво, міжгосподарська кооперація в тваринництві і т. ін.).

Проте, замість регулювання сукупного попиту, всі фінансові ресурси (знову ж таки цілком відповідно з доктриною неокласиків) були спрямовані на регулювання цін, в тому числі з метою утримання на плаву цим способом виробників сільськогосподарської техніки, що по замислу безіменних ініціаторів такого помилкового заходу мало допомогти вистояти в період кризи її споживачам – аграрним товаровиробникам. Як відомо, ні перших, ані других це не порятувало, а тільки призвело до безслідної втрати бюджетних коштів, розвалу підрозділу агропромислового комплексу, що виробляв засоби виробництва для аграрних підприємств і підвело останніх до грані самовиживання.

З цього приводу зазначимо, що ми не маємо наміру звинувачувати неокласичну теорію, чи тим більше когось із неокласиків персонально, як може видатись у зв'язку з наведеними перед тим згадками. Думається, що ініціатори таких помилкових заходів щодо державного регулювання економіки України керувались не теоретичними постулатами класиків Д. Рікардо та його послідовників чи неокласиків А. Маршалла та ін., а своєю інтуїцією, бо можливо й не чули про такі теорії. А якщо побіжно з ними ознайомились, то лише в межах програмного матеріалу за колишнім курсом “Політекономії капіталізму”. Інтуїція ж сформувалась на основі досвіду, а останній успадкований із часів директивної економіки, де зарегульованість була тотальною, отже певний час, хоч із надмірними затратами ресурсів, у тому числі й фінансових, більш-менш забезпечувала вплив на попит – пропозицію.

До того ж такий спосіб задоволення попиту пропозицією більш очевидний, ніж складні “з нудною алгеброю” (вислів П. Семюельсона) якісь незрозумілі навіть для відомих⁷ економістів, міркування Дж. М. Кейнса. Якби ж ними зацікавились, то мали б звернути увагу на його твердження, що зайнятість та безробіття залежить від динаміки ефективного попиту, а не від змін заробітної плати. Принаймні Л. Ерхард (1897–1977) у повоєнній Західній Німеччині ці міркування вченого втілював у життя і результати не забарились. Правда, тодішня політекономія соціалізму такі речі воліла не помічати, оскільки була заклопотана доведенням марксистської тези про зростаюче визискування трудящих у країнах капіталу.

В контексті формування організаційно-правових взаємовідносин, які були би адекватними забезпеченню розвитку вітчизняного аграрного сектору важливо мати на увазі основний психологічний закон, сформульований Дж. М. Кейнсом, який, зумовлюючи перевищення сукупної пропозиції

⁷ Приміром, відомий американський економіст Дж. К. Гелбрейт з приводу книги Дж. М. Кейнса “Загальна теорія зайнятості, процента й грошей” висловився однозначно негативно: “Вона абсолютно незрозуміла, погано написана ...”.

над попитом, спричинює у висліді кризу надвиробництва й падіння рівня зайнятості. Саме це є основою обґрунтування необхідності втручання держави на макроекономічному рівні у механізм економічних взаємовідносин суб'єктів господарювання, але не волонтаристськими регулюючими заходами, а фінансово-економічними, спрямованими на посилення поточного споживання та спрямування заощаджень в інвестиції, які їх поглинатимуть, забезпечуючи ринкову рівновагу шляхом збалансування доходів і ефективного попиту, не допускаючи перевищення перших над другим, нейтралізуючи передумови для перманентних криз.

Стосовно цього слід зазначити, що в радянській економіці 70–80 років ХХ ст. щось подібне пробували запровадити, виділяючи в ній два сектори:

- сектор А – виробництво засобів виробництва,
- сектор Б – виробництво предметів споживання.

Але в умовах етатистської моделі організаційно-правових відносин чогось було прийнято доктрину про випереджаючий ріст виробництва сектора А в порівнянні з продукцією сектора Б, відтак проявилась дія згаданого основного психологічного закону навиворіт: при повній зайнятості трудящих та номінальному зростанні їхньої заробітної плати виник перманентний дефіцит не тільки якісних товарів, але й життєво необхідних у першу чергу, як-от житла, коли для його отримання доводилось очікувати до 10-ти або й більше років, меблів, холодильників тощо, а завершилось це тотальним дефіцитом 90-х років, коли вже й товари повсякденного попиту (праски, сіль, навіть горілка) виділялись за талонами на право їхньої купівлі.

Причому ніякі партійно-урядові директиви не змогли забезпечити дотримання прийнятого тоді на озброєння теж “основного” – подібно до Кейнсового, але не психологічного, а лише економічного закону соціалізму “випереджаючого росту темпів продуктивності праці в порівнянні з темпами зростання її продуктивності”. Бо на практиці системним стало протилежне співвідношення цих показників і дійшло навіть до курйозу, коли М. Рижков, голова Ради Міністрів періоду горбачовської перебудови, в останніх директивах про напрями розвитку народного господарства цю проблему сподівався вирішити шляхом розкладання загального відсотка приросту продуктивності праці в більшій мірі на перші роки планової п'ятирічки, на відміну від усіх попередніх, де застосовувалось його наростання з меншого – на початку, до найвищого – в останній рік п'ятилітнього планового періоду. Нібито від перестановки доданків могла змінитися загальна сума.

Якби він був знайомий з мультиплікатором інвестицій Дж. М. Кейнса, то розумів би, що це коефіцієнт прямої пропорційної залежності між приростом інвестицій (ΔI) та приростом національного доходу (ΔY), і саме перший показник обумовлює другий. Тут неминує виникає часовий лаг, бо здійснення інвестицій – процес тривалий, отже їхня віддача завжди віддалена від моменту здійснення, а нерідко це розтягується на тривалі періоди. Тому розрахунок на вищі темпи росту продуктивності праці в перші роки, коли необхідні для цього засоби виробництва ще не введені в експлуатацію, є економічною наївністю.

Причому навіть з урахуванням того, що існує т. зв. мультиплікаційний ефект, цього відбутись ніяк не може, адже приріст інвестицій, хоч і зумовлює розширення виробництва, отже і збільшення зайнятості робітників, але в першу чергу саме у сфері капітальних інвестицій. Ці робітники, звісно, отримують доходи, але за рахунок заощаджень в інших галузях матеріального виробництва. І лише після завершення інвестицій можна сподіватись на віддачу вкладеної тут праці, або як писав Дж. М. Кейнс, “інвестиції перетворюються на доходи, отримані доходи перетворюються на витрати, які в свою чергу обумовлюють довготривалий процес утворення доходів у тих осіб, що втягнуті в ринкові взаємовідносини. Відтак тільки після завершення певного періоду приріст сукупного доходу (у трактуванні Дж. М. Кейнса він тотожний національному доходу, отож описується формулою $\Delta I = \Delta C + \Delta I$ – приріст національного доходу дорівнює приросту споживання та приросту інвестицій) буде більшим порівняно з первинним приростом інвестиційних витрат”⁸.

Стосовно нинішнього стану економіки України в цілому і аграрного сектору зокрема, важливим є зауваження Дж. М. Кейнса, що “мультиплікаційний ефект діє в обох напрямках: як зростання, так і спадання”, бо коли інвестиції мають від’ємний приріст (скорочуються), величина національного доходу так само зменшується. Причому умовою “розгортання мультиплікаційного ефекту є наявність невикористаних виробничих потужностей та незайнятої робочої сили. При повній зайнятості останньої нівелює дію мультиплікатора”⁹.

Таким чином, при певній парадоксальності цього висновку саме тепер у вітчизняному аграрному секторі є передумова для довготривалого мультиплікаційного ефекту, відтак стимулювання інвестицій може стати чи не тією ланкою, вхопившись за яку держава зможе запустити привідний ланцюг мультиплікаторів, дія яких забезпечуватиме позитивні макроекономічні наслідки не тільки для більш повної зайнятості сільського населення, але й для зростання національного доходу держави.

3. ОСНОВНА ЧАСТИНА

Розуміючи, що будь-яка аналогія хибує, усе ж таки з певними застереженнями можемо в якості ілюстрації наведеного перед тим висновку вказати на показники розвитку птахівництва – підгалузі тваринництва, де мультиплікаційний ефект проявився майже точно у відповідності з його теоретичним обґрунтуванням.

Звісно, це не можна вважати тотожним макроекономічним показникам, які фігурують у мультиплікаторі інвестицій, бо птахівництво є лише однією із галузей аграрного виробництва. Та й аграрний сектор України – це далеко

⁸ Дж. М. Кейнс, *Общая теория занятости, процента и денег*, Гелиос АРВ, 2002, с. 136.

⁹ Дж. М. Кейнс, *Общая теория занятости, процента и денег*, Гелиос АРВ, 2002, с. 114.

не вся її економіка. Але, як не дивно, вже на цьому макрорівні маємо ті самі залежності, які доведені Дж. М. Кейнсом щодо макроекономічних сукупних, застосовних щодо національних економік загалом.

Так, у період після 1990 року птахівнича галузь, хоч і не занепала настільки, як інші галузі тваринництва, але тренд мала подібний, і це цілком уписувалось у твердження Дж. М. Кейнса, що мультиплікаційний ефект може діяти за вектором спадання. Коли ж у птахівництві почали здійснюватися інвестиції, маятник мультиплікаційного ефекту хитнувся в його природний бік. Зокрема, після 1998 року виробництво яєць і м'яса птиці почало нарощуватись і у 2010 році воно стало перевищувати свій попередній апогей – рівень 1990 року.

Правда, підстав для надто однозначного висновку й тут начебто немає, бо усе ж таки пропорції зростання виробництва яєць і м'яса птиці різуче відрізняється: якщо середньорічний темп приросту виробництва перших становив за період 2005–2011 років 20,5 відсотка, то другого – лише 17,9, відсотка. Але це вже недоліки неадекватності локальних показників, котрі, як зазначалось, не повною мірою відображають макроекономічні, покладені в основу мультиплікатора. Тому й розбіжності щодо цих видів продукції цілком логічні, якщо прийняти до уваги, що м'ясо птиці перебуває під дією двох визначальних обмежувальних чинників – населення наразі віддає більшу перевагу свинині і яловичині – з одного боку, а дефіцит їхнього вітчизняного виробництва покривається імпортом, причому дешевшим, оскільки він недостатньо контрольований – з іншого.

Таким чином і в аграрному секторі України теоретичний підхід Дж. М. Кейнса щодо інвестицій як основного динамізуючого елемента економіки, на наш погляд, має бути домінуючим. При цьому директивними рішеннями позитивної динаміки інвестиційного попиту, як може видаватись, коли керуватись інтуїтивними відчуттями, досягти не вдасться, хіба що на нетривалий період, як це було, приміром, у період майже такої ж примусової, як колективізація 30–50 років, міжгосподарської кооперації в епоху застою.

Якщо ж розраховувати на довготривалий успіх, то для інвестиційного попиту в Україні треба створити такі умови, які теоретично обґрунтував Дж. М. Кейнс. Це, зокрема, забезпечення умов для отримання очікуваної норми відсотка від інвестицій, що можливе при досягненні обґрунтованої норми банківського процента. У свою чергу, така передумова зумовить порівняльну привабливість інвестування за рахунок заощаджень, відтак культивуватиме психологічну схильність до надання переваг ліквідності, тобто бажання забезпечити зростання доходів¹⁰.

І тут важливо усунути фактори економічної невизначеності, до яких учений відносив різного роду спекуляції, паніку, переоцінку перспектив розвитку ринку, технічні переваги і т. ін., більшість котрих так само мають місце нині, як і майже вісімдесят років тому. Бо саме гранична ефективність капіталу (відношення очікуваних прибутків (ΔP) до (ΔI)) може бути реаль-

¹⁰ Там же, с. 106.

ним спонукальним мотивом інвестування в аграрний сектор, так само й в економіку загалом.

Оскільки ж гранична ефективність капіталу “як величина, рівна тій обліковій ставці, що зрівняла би теперішню вартість низки річних доходів, очікуваних від використання капітального майна протягом строку його служби з ціною його пропозиції”¹¹, то норма відсотка є наступним фактором, ураховуваним підприємцем під час прийняття рішення про капітальні інвестиції. Саме щодо цієї норми відсотка треба усунути “різного роду спекуляції”, адже не завжди вона визначається “співвідношенням попиту й пропозиції” – як вважав Дж. М. Кейнс, що засвідчують нічим необґрунтовані і, як видається, суттєво завищені відсотки за кредити, в тому числі й для аграрних підприємств.

Загалом же функції держави в забезпеченні ринкової рівноваги та повної зайнятості й обґрунтування механізму державного регулювання ринку в умовах посилення концентрації та централізації виробництва й капіталу, корпоратизації, монополізації, олігополізації ринкових структур, а також формування фінансового капіталу і фінансової олігархії розглядалися іншими вченими. Приміром, американські вчені, засновники і прихильники інституціоналізму Т. Веблен, Дж. Коммонс, В. Мітчел, А. Бері та ін. ще до Дж. М. Кейнса висловлювали ідеї соціального контролю та планування державою механізму відтворення ринкової економіки. Зокрема, Т. Веблен сповідував антимонопольні погляди, а інший інституціоналіст – Дж. Коммонс обґрунтовував теорію “колективних дій”.

Водночас, якщо аналізувати економічний розвиток України, то відразу виникають не пояснені з позицій традиційної теорії економічного аналізу невідповідності значень тих чи інших макроекономічних показників. Таким чином, виглядає, що нібито вся ця теорія – за образним висловом Дж. Робінсон, – „ящик з інструментами”, призначеними для виведення цікавих результатів¹², є безпорадною в тих випадках, коли вони, тобто результати, не вписуються у традиційні трактування – висновки, що витікають з аналітичної інтерпретації реального стану економіки.

Адже, не дивлячись на те, що аналітична інтерпретація показників економічного розвитку висвітлювалась низкою визначних учених, зазначена невідповідність деяких макроекономічних показників щодо теоретичних пояснень їхніх значень з точки зору формальних математичних закономірностей виявлена недостатньо.

Враховуючи це, спробуємо розібратись у цьому з використанням теоретичних тлумачень видатного американського економіста-соціолога Т. Веблена (1857–1929), який став основоположником інституціонального напрямку в економічній науці, оскільки ні емпіризм, ні аксономізм не в змозі

¹¹ Там же, с. 130.

¹² Дж. Робінсон, *Економическая теория несовершенной конкуренции*, Прогресс, 1986, с. 265.

відобразити еволюцію економічних явищ і процесів¹³. При цьому зауважимо, що у своїй знаменитій праці „Теорія бездіяльного класу” (1899) Т. Веблен, критикуючи статичні дослідження економіки, розглядає її не як застиглу систему, а еволюційну, керовану процесами, названими ним „кумулятивною послідовністю”¹⁴. А в цьому якраз і криється ключ до розгадки парадоксу, коли показники країн, що мають високий рівень власних ресурсів, є у рази нижчими від тих, де останніх обмаль (табл. 1).

Таблиця 1. Валовий внутрішній продукт на одну особу¹⁵.

Країни	Роки				
	1990	1995	2000	2005	2010
Україна	8108	3920	3706	5605	6062
Казахстан	7096	4497	5405	8966	11105
Росія	12686	7854	8606	11864	14167
Азербайджан	...	1888	2534	4573	9105
Естонія					
10081	7955	11002	16654	17071	
Латвія	10988	6265	8644	13218	13178
Литва	12028	7236	9429	14085	15471
Польща	8054	8932	11632	13573	17412
Чехія	16243	15525	16806	20281	22617
Німеччина	25013	27099	29738	30495	33408
Франція	24249	25244	28357	29785	29546

Джерело: О. Г. Осауленка (За ред.), *Статистичний щорічник України 2010*, Держкомстат України, 2011, с. 572 – 573.

Тут наглядно ілюструється т. зв. „ресурсне прокляття” або „голландська хвороба”¹⁶, оскільки країни з багатими природними енергоресурсами (верхня частина таблиці) навіть за сприятливого тренду цін на них після 1990 р., замість нарощування ВВП на одну особу, мали спад. Причому Україна так і не вийшла на попередній рівень і впродовж 2006–2010 років за цим показником практично тупцює на місці.

¹³ Т. Веблен, *Теорія праздного класу* Прогресс, 1984, с. 74.

¹⁴ Т. Веблен, *Теорія праздного класу*, Прогресс, 1984, с. 32.

¹⁵ У цінах, що є міжнародно співставними та паритетах купівельної спроможності (ПКС) 2005 р.; дол.. США.

¹⁶ Під „голландською хворобою” в науковій літературі розуміється скорочення сектора ринкової економіки, який випускає торговані (tradable) товари (Т- сектора) внаслідок відкриття й розробки родовищ газу, нафти та іншої мінеральної сировини або підвищення цін на них. Ріст М – сектора, який виробляє й експортує мінеральну сировину, дозволяє збільшити добробут громадян, що призводить до імпорту торгованих товарів і випуску неторгованих товарів (non-tradable) товарів у Н – секторі (в основному в галузях сфери послуг).

Водночас жодними статистичними прийомами не можна пояснити, чому колишній СРСР, а тепер більшість пострадянських республік мають у 2 і більше разів менший валовий внутрішній продукт у розрахунку на особу, ніж, приміром, Франція, в якій запаси природних ресурсів неспівмірно менші навіть у порівнянні з Україною. У той же час країни Прибалтики, котрі вийшли з СРСР майже враз із його розвалом, перевершили за цим показником як Україну, так і будь-яку іншу державу на пострадянському просторі. А Польща, маючи нижчий рівень щодо України за цим показником у 1990 р., зараз більш ніж у 2,8 разу нас обігнала.

Коли ж розглядати ці показники у дусі генетичного підходу Т. Веблена, за яким „ (...) матеріальна цивілізація являє собою систему інститутів – інституціональну структуру (*fabric*) та інституціональний ріст (*growth*). (...) Очевидно, економічне дослідження, цілковито посвячене рухові споконвічної (*elemental*) людської природи в рамках заданих, стабільних інституціональних умов, може досягти тільки статичних результатів..., адже реакція, з якої складається людська поведінка, проходить у відповідності з інституційними нормами і зі стимулами, що мають інституціональний смисл”¹⁷, то пояснення наведеного парадоксу можливе, на наш погляд, з великою вірогідністю.

Адже економічний розвиток, будучи результатом взаємодії різних економічних факторів (змін технології, росту населення і т. ін.), котрі посилюють один одного, водночас залежить від поведінки економічних суб’єктів, котрі багато в чому притримуються звичок, успадкованих від минулого. Тому й не дивно, що протиріччя із загальними тенденціями розвитку світової економіки в Україні за допомогою традиційних методів економіко-статистичного аналізу пояснити неможливо.

Звісно, можна йти протопореним шляхом, послуговуючись кліше радянської політичної економії, коли показники СРСР та України – в тому числі, порівнювались із 1913 р., або ж використовувати новітні, які наводять окремі автори, стверджуючи: „На основі аналізу натуральних показників... за більш ніж тридцятирічний період можна зробити обґрунтований висновок: ніколи Україна не мала настільки потужного, економічно ефективного й фінансово стійкого сільського господарства, як у передреформені роки”¹⁸, а причини його незадовільного сучасного стану пояснювати в тому ж дусі, мовляв, „наступна деградація агропромислового комплексу є результатом так званих ринкових реформ у сільському господарстві та промислового виробництві продуктів харчування”¹⁹.

Але як тоді пояснити, що, приміром, якість такого природного капіталу, як сільськогосподарські угіддя в Україні набагато вища, ніж у європейських

¹⁷ Т. Веблен, *Ограниченность теории предельной полезности*, «Вопросы экономики» 2007, №7, с. 92.

¹⁸ А. Н. Ткаченко А. А. Алексеев, В. В. Илларионов, В. П. Рыбачук, П.С. Степанов, В. А. Тарасов, *Феномен Украины: реформы 1991–2004 гг.*, 2004, с. 372.

¹⁹ Там же.

країнах, а результативні показники, не дивлячись на це, у нас мають протилежне значення (табл. 2).

Адже виходить, що ринкові взаємовідносини у Німеччині й Франції чи Польщі не завадили цим країнам сформуванню ефективного сільськогосподарського виробництва, а в Україні це чомусь дало зворотний ефект²⁰. При цьому підкреслимо, що мова не йде про недостатність підготовки таких авторів, бо висловлюючись стилем Т. Веблена, можна стверджувати: "...Цим економістам не позичати інтелекту й обізнаності. ...Слабкість їхньої теоретичної схеми закладена в її постулатах, які обмежують дослідження узагальненнями теологічного або „дедуктивного” порядку. Про причини змін або про розгортання (за часом) послідовності феноменів економічного життя їм до цих пір сказати було нічого, оскільки їхня теорія побудована не в термінах причинно-наслідкових зв'язків, а в термінах телеології”²¹.

Таблиця 2. Економічна ефективність аграрного сектору України, Німеччини та Франції.

Показники	Роки					
	1990	1995	2000	2005	2009	2010
Урожайність зернових культур, ц/га						
■ Україна	35,1	25,1	19,5	26,0	29,8	26,9
■ Німеччина	54,1	61,1	64,5	66,2	71,6	66,6
■ Франція	60,8	64,6	72,4	67,1	73,9	69,5
■ Польща	32,3	30,0	25,2	31,4	34,6	32,2
Урожайність цукрових буряків, ц/га						
■ Україна	275,7	204,7	176,8	248,2	314,9	279,5
■ Німеччина	496,6	497,5	616,6	601,9	675,7	650,1
■ Франція	668,3	667,5	759,0	773,2	937,6	632,1
■ Польща	379,8	346,2	394,3	383,3	542,6	491,4
Виробництво м'яса на одну особу, кг						
■ Україна	84,0	44,5	33,6	33,8	41,6	45
■ Німеччина	91,2	71,3	76,4	83,6	95,1	100
■ Франція	101,2	109,2	109,7	101,8	84,5	92
■ Польща	78,3	73,1	75,7	86,4	86,6	93
Виробництво молока на одну особу, кг						
■ Україна	478,0	331,1	250,9	289,6	253,8	472
■ Німеччина	394,1	350,3	345,4	334,5	341,4	361
■ Франція	460,7	437,5	422,0	428,6	371,7	383
■ Польща	412,5	302,9	310,7	324,6	329,0	321

Джерело: П. Т. Саблука та ін (За ред.), *Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (випуск 6)*, ІАЕ УААН 2003, с. 764, 728, 730, 736, 738; Ю. М. Остапчука (За ред.), *Сільське господарство України 2010*, Держкомстат України 2011, с. 386, 366, 386.

²⁰ Водночас за виробництвом яєць на одну особу ми займаємо друге місце в світі – 21 кг, ділячи його з Білорусією (перше мають Нідерланди – 38 кг, третє – Китай – 20 кг).

²¹ Т. Веблен, *Ограниченность теории предельной полезности*, «Вопросы экономики» 2007, №7, с. 86–87.

Коли ж спробувати застосувати дедуктивний метод, то у першу чергу треба виходити не з обмеженого розуміння природи людини з економічної точки зору, поза гуманітарним контекстом, а застосовувати міждисциплінарний підхід, який за Т. Вебленом включає соціальну філософію, антропологію і психологію. Ці інститути обумовлюють і розвиток економіки: „Економічний інтерес супроводжує все життя людини: будучи частиною життєвого шляху, він пронизує і процес культурного розвитку. Він повсюдно впливає на культуру, так що можна стверджувати, що всі інститути у певній мірі є економічними”²².

Таким чином, можна бути цілком твердо переконаним, що саме ігнорування цих економічних інтересів індивідуумів – головна причина як колишньої, так і теперішньої хронічної відсталості аграрного сектору України, від результатів, досягнутих у країнах Європи, де давно панує ринкова економіка – тим більше, що таким же є його стан майже у всіх постсоціалістичних країнах.

Така “подібність” тенденцій економічних результатів, на наш погляд, переконливо доводить – в СРСР, а тепер у постсоціалістичних країнах, послуговуючись твердженням Т. Веблена, що “інститут власності, а також цілий ряд грошових уявлень і стереотипів, які підпадають під визначення цього інституту чи концентруються навколо нього, не породжують ніяких звичних або загальноприйнятих канонів чи стандартів оцінки, не формують ніяких найближчих цілей, ідеалів або устремлінь”²³. Оце якраз це і стало головною причиною того, що всі намагання якимось чином перебороти наростання кризових явищ у економіці України в кінці ХХ ст. були безуспішними. В цьому контексті показово, що у 1982 р. інститут економіки АН УРСР підготував наукову доповідь “Про причини уповільнення темпів економічного розвитку Української РСР”²⁴, хоч у той час ні про які реформи соціалістичної власності не могло бути й мови, отже й пояснити це ними неможливо.

Тут доречно, на наш погляд, в якості пояснення навести дедуктивний висновок І. Лукінова – вченого, якого можна вважати неперевершеним у смислі вдумливості, послідовності й проникливості: “Саме під політичними концепціями і гучними гаслами про інтереси народу була сформована однобічно гіпертрофована державна власність. Як пізніше виявилось, вона опинилася без конкретного власника і господаря, кровно заінтересованого в дальшому нарощуванні, структурному і якісному оновленні виробництва і ринку для забезпечення достойного життя людини. А це призвело до закостенілості всієї системи і її розпаду”²⁵.

Стосовно аграрного сектору економіки, то першими ознаками кризових явищ, у 90-х роках ХХ ст. стало скорочення поголів’я тварин, попри надмірні

²² Т. Веблен, *Теорія праздного класу*, Прогресс 1984, с. 28.

²³ Т. Веблен, *Ограниченность теории предельной полезности*, «Вопросы экономики» 2007, №7, с. 24.

²⁴ Про причини уповільнення темпів економічного розвитку Української РСР, Економіка і прогнозування, 2003, №4, с. 121 – 141.

²⁵ І. І. Лукінов, *Вибрані праці у двох книгах*, ННЦ ІАЕ 2007, с. 178.

витрати²⁶ суспільства на продовольчі продукти тваринного походження, і станом на 1.01.1991 р. воно становило: ВРХ – 92,1%; корів – 96,2%; свиней – 96,5% до рівня 1986 року.

Отож далі цілком у відповідності з “кумулятивною послідовністю” – термін Т. Веблена – сталося те, що П. Саблук сформулював наступним чином: “Невідомо, як би склалась ситуація, але тоді очевидною стала дилема: або відмовитися від командно-адміністративних методів, від цього кредо планово-розподільчої системи, або ж продовжити повільне, але з додатнім вектором прискорення сповзання до кризи, яке в будь-який момент могло перетворитися в обвальне падіння, в економічну катастрофу”²⁷.

Звісно, що інституціоналізм Т. Веблена не можна вважати статичним, а тим більш – догматичним, бо на початку ХХ ст., коли він виник, ситуація в економіці була суттєво іншою, ніж вона стала нині. Тому подальший розвиток суспільства призвів до виникнення неоінституціоналізму, представниками якого є Р. Коуз, О. Вільямс, Дж. Б’юкенен. При цьому основним стало те, що замість індуктивного методу – від окремих випадків до узагальнень традиційних інституціоналістів (Т. Веблена, У Мітчелла, Дж. К. Гелбрейта), неоінституціоналісти стоять на позиціях дедукції, тобто пояснюють конкретні явища суспільного життя, виходячи із загальних принципів неокласичної економічної теорії. Водночас як перші, так і другі визнають основоположні засади інституціоналізму – значення для еволюції економічних явищ і процесів соціальних інститутів та можливість їхнього економічного аналізу за допомогою стандартних інструментів мікроекономіки²⁸.

Переконливим доказом істинності інституціональної теорії Т. Веблена щодо оцінки чинників економічного розвитку, на наш погляд, є те, що не зважаючи на обмеженість енергоресурсів в одних країнах, та зосередження їхніх запасів в інших, навіть на фоні кратних стрибків цін на них у ХХІ ст. це мало що дало для останніх. Адже, як і доводив Т. Веблен, саме інститути, а не абстрактний ціновий механізм, управляють аллокацією (розподілом – Авт.) ресурсів, оскільки ціновий механізм діє всередині ринків, які суть продукт інститутів, котрі діють і формуються на цих ринках.

Отже, можна стверджувати, що саме „звички, успадковані з минулого” є тим чинником, який сприяє або ж заважає економічному розвитку певних країн. Бо „людська поведінка (економічна або яка-небудь інша) підпорядковується послідовності причин і наслідків, наприклад, у ході формування звички (habituation) та в силу загальноприйнятих вимог, ... ріст і мутація інституціональної структури є результатами поведінки індивідуальних членів групи, оскільки інститути зароджуються з досвіду індивідів, через вироблен-

²⁶ Загальні витрати на 1 кг м’яса становили від 3,54 руб. – свинина, до 5,28 руб. – м’ясо ВРХ, при штучно утримуваній роздрібній ціні на них 1,80 та 1,90 руб. /кг відповідно [13, с. 390].

²⁷ П. Т. Саблук, *Формування економічного механізму АПК України на ранньому етапі ринку*, ІАЕ УААН 1995, с. 3.

²⁸ Т. Веблен, *Теорія праздного класу*, Прогресс 1984, с. 80–81.

ня звички; і саме в цьому досвіді інститути напряму діють на поведінку, визначаючи її цілі й задачі”²⁹.

Мабуть, ставши на цю позицію, багато в чому можна погодитись, що твердження про т. зв. “ресурсне поняття” – або „голландську хворобу” з типовим парадоксом: країни, що мають великий обсяг природних ресурсів – нафти, газу, вугілля, кольорових металів – як правило, розвиваються повільніше, ніж менш багаті ресурсами економіки”, причиною чого є технологічні, інституціональні, політичні, макроекономічні (сировинна спеціалізація, прості технології, уповільнення нагромадження знань і т. ін.) чинники небезпідставне, особливо якщо співвіднести це з вебленівською дихотомією індустрії й бізнесу, раціональності й ірраціональності, бо тут наглядно ілюструється те, що Т. Веблен назвав „поведінкою, обумовленою дійсним знанням та „поведінкою, обумовленою звичками мислення”³⁰, розглядаючи першу як джерело прогресу, оскільки технологія і поведінка, обумовлені дійсним знанням, а носіями цих прогресивних рис є інженери-технократи, які мають необхідні й достатні знання, навиків і вміння, без яких неможливо приводити інституціональні форми у відповідність з новітніми технологічними змінами. Навпаки, поведінка, обумовлена звичками мислення, закріплюючи негативні стимули, протидіє змінам і прогресу³¹.

І тут доречно пригадати, що десятиліттями в СРСР культивувались саме ці „негативні стимули й схильності”, коли інженери-технократи, зазвичай, мали набагато нижчу заробітну плату, ніж рядові робітники, першим доводилось значно довше очікувати в черзі на отримання квартири, легкового автомобіля, ніж другим і відголоски цього негативізму не подолані й зараз.

Втім неоднозначність оцінки теорії Т. Веблена як його сучасниками, так і нинішніми вченими, насамперед неокласиками, є підставою для подальших досліджень окресленої проблеми. Зокрема з позицій фінансування розвитку аграрного сектору економіки найбільш важливими є, на наш погляд, міркування Дж. М. Кейнса про індивідуальну людську схильність до заощадження в поєднанні з мотивами щодо цього держави, фірм та організацій.

Поза тим, що ці стимули й мотиви заощаджень зі сфери не “чистої” економіки, а психології, вони вкрай прагматичні, тому цілком логічно, що Дж. М. Кейнс вивів із них основний психологічний закон: “Хоч зі зростанням доходу рівень споживання підвищується, але не в тій самій мірі”, оскільки “з ростом реального доходу, як правило, більш високою виявляється частка тієї частини доходу, яка спрямовується на заощадження”, відтак “буде заощаджуватися все більш значна абсолютна сума”³².

²⁹ Т. Веблен, *Ограниченность теории предельной полезности*, «Вопросы экономики» 2007, №7, с. 90, 93.

³⁰ Т. Веблен, *Теория делового предприятия*, Дело 2007, с. 156.

³¹ Т. Веблен, *Теория праздного класса*, Прогресс 1984, с. 78–79.

³² Дж. М. Кейнс, *Общая теория занятости, процента и денег*, Гелиос АРВ 2002, с. 96–97.

Разом з тим заслуговує на увагу твердження вченого, що відсоткова ставка – це своєрідна плата за необхідність розставатися з готівкою, адже в поєднанні з його продовженням: нестійка кон'юнктура на грошовому ринку збільшує перевагу ліквідності (нагадаємо, за його визначенням ліквідність – прагнення до збереження нагромаджених коштів готівкою, а не в банках), це особливо актуальне для України, позаяк саме таку кон'юнктуру маємо нині. Відтак аби подолати це прагнення доводиться підвищувати норму відсотка.

4. ВИСНОВКИ

В результаті вийшло зачароване коло: попит на ринку грошей, хоч і не надто високий, усе ж таки перевищує їхню пропозицію, зумовлюючи надто високу норму банківських відсотків, оскільки мотив перестороги – один із трьох психологічних мотивів, визначених Дж. М. Кейнсом як спонукальних до ліквідності, унеможлиблює залучення до кредитування суми тих готівкових коштів, які є в населення, не дивлячись на привабливі відсотки за депозитами.

На це накладаються два інші психологічні мотиви, але в більшій мірі притаманні банкам, зокрема, комерційний та спекулятивний. Адже за сучасної кон'юнктури їм вигідніше надавати короткострокові споживчі кредити, ніж “виробничі”, оскільки вкладення останніх в інвестиції означає те, що вони однозначно перетворюються в середньо– або й довгострокові. Тобто колообіг капіталу тут уповільнюється.

З іншого боку товаровиробники, а в першу чергу сільськогосподарські, ніяк не можуть сплачувати такий самий відсоток за середньо– чи довгостроковими кредитами, як це роблять позичальники, що беруть кредити на короткий термін, бо прийняття рішення про інвестування та його масштаби залежить від зіставлення рівнів граничної ефективності капіталу і відсоткової ставки: інвестиції здійснюються лише за умови перевищення першої над другою.

З цього витікає, що регулююча функція держави, яка може благотворно вплинути на інвестиційний попит, у тому числі насамперед в аграрному секторі, має відбуватись у площині поза межами останнього, адже тільки за умови мобілізації ліквідних коштів, наявних у населення, цей гордіїв вузол можна розрубати.

Бо мотив перестороги як один із психологічних мотивів схильності до ліквідності за силою своєї дії мабуть сильніший від впливу комерційного, безумовно притаманного індивідуумам, але, як показує практика, всі потуги банків стимулювати його високими депозитними відсотками недостатні. Тому згадуваний вузол зв'язаний з двох суперечностей: високі депозитивні ставки автоматично провокують такі ж норми процента, не вирішуючи однак проблеми інвестиційного попиту.

Вихід вбачається нами саме там, де його намітив Дж. М. Кейнс: у забезпеченні стабільності грошового ринку, адже “чим стабільніший грошовий ринок, тим нижча перевага ліквідності, а тому нижча процентна ставка”³³. І при цьому можна послатись, як не дивно, на колишню ситуацію в СРСР, де хай і штучно та під диктатом грошовий “ринок” був відносно стабільний, завдяки чому вдавалось зв’язати більш ніж стомільярдну масу грошових заощаджень населення під сміхотворні – як на нинішній час відсотки (1% – за поточними, 3% – за довгостроковими вкладками) та видавати справді довгострокові кредити колгоспам і радгоспам на капітальні вкладення майже за символічну плату (0,75–1,0%).

Тому видається, що хоч норма банківського відсотка визначається попитом і пропозицією грошей, усе ж таки це потребує державного регулювання, отже рацію має Дж. М. Кейнс, а не класики економічної теорії, які таку необхідність заперечували. А в першу чергу тут треба унеможливити спекулятивний мотив саме стосовно банківської (кредитної) системи без винятку, бо він однаковою мірою притаманний як великим банкам, так і кредитним спілкам. Причому останні зуміли повною мірою дискредитувати основоположний принцип кредитування, започаткований славнозвісним німецьким старостою Райфайзенем.

У вітчизняній же практиці кредитні спілки стали хіба яскравим втіленням комерційно-спекулятивних мотивів, посиливши цим мотив перестороги у населення, котре вже мало вірить не тільки у те, що отримає обіцяні “процентні ставки як плату за необхідність розставатися з готівкою”, якщо користуватися термінологією Дж. М. Кейнса, але й саму готівку, бо частогусто таке “розставання” сталось назавжди. Отже, регулююча функція держави повинна бути достатньо активною саме в напрямі гарантування вкладів населення, інакше про жодне задоволення інвестиційного попиту не може бути й мови, бо ніякі інші джерела формування кредитних ресурсів не можуть бути співставними за своїм обсягом із заощадженнями.

Особливо це актуальне для аграрного сектору, який об’єктивно тяжіє до деконцентрованого інвестиційного попиту, оскільки його інфраструктура завжди просторово розосереджена, позаяк, на відміну від промисловості, де робоча сила концентрується навколо створених виробничих потужностей, сільськогосподарське виробництво вимушено прив’язане до дрібних сільських населених пунктів. Тому логічно розраховувати, що саме заощадження мешканців цих населених пунктів можуть стати джерелом фінансування інвестиційного попиту, звісно за умови, що капітальні інвестиції будуть здійснюватись тут же. Бо чим далі від цих, так би мовити, “інвесторів”³⁴ будуть віддалені об’єкти інфраструктури, на фінансування

³³ Дж. М. Кейнс, *Общая теория занятости, процента и денег*, Гелиос АРВ 2002, с. 165.

³⁴ На жаль, термінологія наразі не має розробленого визначення для такої ситуації, коли джерела фінансування формуються із заощаджень громадян. Оскільки ж за своєю сутністю дефініція “інвестор” найбільш точно відображає спрямування цих заощаджень, то вона

яких розраховуватимуть спрямувати їхні заощадження, тим сильнішим буде мотив перестороги, і навряд чи вдасться його перебороти іншими заходами.

ЛІТЕРАТУРА

- Веблен Т., *Ограниченность теории предельной полезности*, „Вопросы экономики» 2007, №7.
- Веблен Т., *Теория делового предприятия*, Дело 2007.
- Веблен Т., *Теория праздного класса*, Прогресс 1984.
- Гэлбрейт Д. К., *Новое индустриальное общество*, Избранное, Эксмо 2008.
- Дем'яненко М. Я., *Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку*, ННЦ “Інститут аграрної економіки” УААН 2007.
- Кейнс Дж. М., *Общая теория занятости, процента и денег*, Гелиос АРВ 2002.
- Лукінов І. І., *Вибрані праці у двох книгах*, ННЦ ІАЕ 2007.
- *Про причини уповільнення темпів економічного розвитку Української РСР*, „Економіка і прогнозування” 2003, №4.
- Робинсон Дж., *Экономическая теория несовершенной конкуренции*: Пер. с англ., Прогресс 1986.
- Саблук П. Т., *Формування економічного механізму АПК України на ранньому етапі ринку*, ІАЕ УААН 1995.
- Селигмен Б., *Основные течения современной экономической мысли*, Прогресс 1968.
- Феномен Мориса Алле // *Экономика как наука*: Пер. с фр. – М.: Наука для общества, РГУ, 1995.
- Ткаченко А. Н., Алексеев А. А., Илларионов В. В., Рыбачук В. П., Степанов П.С., *Тарасов Феномен Украины: реформы 1991–2004 гг.*, 2004.
- Фетисов Г., *Динамика цен и антиинфляционная политика в условиях „голландской болезни”*, „Общество и экономика” 2008, №2.
- Хаек Ф., *Право, законодательство та свобода*: Пер. з англ.: В 3 т., Т. 1., Сфера 1999.

SYMBIOZA ZASADY FINANSOWO-EKONOMICZNEGO REGULOWANIA ROZWOJU SEKTORA AGRARNEGO

Streszczenie: W artykule przedstawiono punkty widzenia autora, możliwości symbiozy zasad finansowo-ekonomicznego regulowania rozwoju sektora agrarnego. Za punkt wyjściowy uważa się tu cenę do wzajemnego przejęcia kosztu wytwarzania oraz zasada nieingerencji. Artykuł zilustrowany jest wskaźnikami Ukrainy a także innych państw świata.

Słowa kluczowe: zasady, regulowanie, rozwój, symbioza, sektor agrarny.

вжита нами в цьому випадку. Звісно, нинішнє термінологічне навантаження цієї дефініції, коли інвесторами здебільшого вважаються ті суб'єкти, які вносять багатомільйонні кошти, зумовлює певну умовність віднесення до них усіх, без винятку, дрібних акціонерів. Однак наше дослідження не спрямоване на пошук термінологічних відповідників, тому з такою умовністю доводиться змиритись.

SYMBIOSIS PRINCIPLES OF FINANCIAL AND ECONOMIC REGULATION OF THE AGRICULTURAL SECTOR

Summary: The article presents viewpoints awtora possibilities symbiozu principle of regulating the financial and economic development of the agrarian sector. Output points considered here Aug. price wzajemnego pszejecia manufacturing cost and assumptions let-alone principle. Material article were illustrated wkaźnikami Ukraine and other kraju to the world.

Key words: principle, governed, development, symbiosis, agrarian sector.

*Ph.D. Iryna Khomyn
Tarnopolski Narodowy Uniwersytet Ekonomiczny
+380 97 952 78 53*